

2. Кључ за динамичан концепт грађанства¹⁴

1. Изазови традиционалног модела грађанства

Од завршетка Хладног рата, неколико процеса модернизације који су дуже време обликовали нашу историју убрзали су се и интензивирали добијајући нови квалитет. Догађаји и промене до којих је дошло широм Европе довели су у питање традиционални модел грађанства:

- Глобализација слободне трговине и конкурентних тржишних економија омогућила је висок ниво благостања многим људима у многим земљама – али не свима. Јаз због неједнаке расподеле између богатих и сиромашних се продубио, како унутар тако и међу различитим друштвима, угрозивши друштвену кохезију и међуљудску солидарност.
- Конкуренција присиљава предузећа да непрестано повећавају продуктивност како би смањила трошкове производње. То је довело до непрестаног процеса иновација, с непосредним утицајем на производе, технологије и занимања и посредним утицајем на целокупан начин живота. Јозеф Шумпетер је тај непрестани процес иновација назвао „креативна деструкција”.¹⁵ Трансформација целокупне привреде у источној Европи може послужити као упечатљив пример креативне деструкције.
- Економски раст је довео до пораста благостања, али истовремено и пораста искоришћавања природних ресурса. Све већа емисија CO₂ повећава тешкоће и трошкове спречавања или сузбијања последица климатских промена.
- Нове информационе и комуникационе технологије омогућиле су нове начине повећања продуктивности, размене и добијања информација, пружања забаве, да наведемо само неке. Живимо у медијској култури и медијска писменост – коришћење нових медија како у стварању тако и у примању порука – постаје основна вештина као што су читање и писање.
- Због економског раста и достигнућа модерне медицине, становништво многих европских земаља стари, а истовремено и расте у свету као целини. Оба процеса представљају озбиљне проблеме 21. века.
- Нације имају право на суверенитет и самоопредељење. Међутим, појам нације је и инклузиван и ексклузиван. Од завршетка Хладног рата сведоци смо појаве нових облика раније потиснутих колективних идентитета.
- Типична модерна друштва су секуларна, плуралистичка друштва. Миграције широм Европе – посебно унутар Европске уније – допринеле су том феномену. Плуралистичка друштва су динамичнија и продуктивнија, али истовремено и захтевнија у погледу друштвене кохезије ради интеграције људи различитих уверења, вредности, интереса и друштвеног и етничког порекла.

Демократија нуди најбоље могућности за суочавање са тим изазовима, с обзиром на чињеницу да сваки покушај решавања ових и других проблема ауторитарном владавином не би успео да обухвати сложену стварност друштва, економије, околине, решавања сукоба, итд. на националном, а још мање на наднационалном нивоу. С друге стране, успех демократије зависи од гарантовања једнаке заступљености. Што сложенији постају наш свет и изазови који одређују нашу будућност, то је теже „обичном грађанину” да разуме и учествује у одлучивању. Узрок неповерења према традиционалним политичким институцијама, облицима владања и политичким вођама је осећај изостављености и занемарености. Демократија и људска права су крхки пројекти и њихов опстанак зависи од тога хоће ли њихово наслеђе бити пренето на млађе генерације.

¹⁴ Према Huddleston E. (2004), *Tool on Teacher Training for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*, Council of Europe, Strasbourg, стр. 9-фуснота, редиговао Петер Крапф.

¹⁵ Schumpeter J. (1942, 2008), *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper and Brothers, New York, стр. 83.

Демократија и људска права су настали људским деловањем, односно нису природни процеси; међусобно су повезани, једни на друге утичу и узајамно се допуњују.

Модернизација

Модернизација је социолошка категорија која се односи на мултидимензионални процес друштвених промена. У последње две деценије повећала се њена брзина, делокруг и сложеност, али из историјске перспективе, њени извори обухватају реформацију, изум штампарске пресе, просветитељство, енглеску, америчку и француску револуцију и индустријску револуцију. Модернизација је променила дословно сваки аспект људског живота, укључујући и следеће: како и шта радимо, где живимо и колико (често) путујемо, ниво и расподелу богатства, развој људских права, глобализацију, технологију, вредности и уверења којима смо привржени или им се противимо и на који начин учествујемо у друштву и политици.

Модернизација је противречан процес, али не можемо га избећи, он је наша „судбина”, у добру и у злу. Научници и филозофи заступају опречна мишљења о томе треба ли модернизацију, уопштено гледано, сматрати теретом или благословом. Модернизацију сматрамо изазовом који са собом носи и ризике и нове могућности. На изазове треба одговорити како бисмо ризике држали под контролом.

За многе људе у многим друштвима модернизација ствара услове и могућности за уживање вишег нивоа благостања и слободе. С друге стране, грађани и њихови лидери суочени су са све тежим задатком да држе корак са растућим ризицима и опасностима које доносе процеси модернизације.

Образовање игра кључну улогу у омогућавању стицања компетенције које су неопходне за постизање равнотеже између све већих предности и све већих очекивања.

С обзиром на такве изазове, постало је јасно да је потребна нова врста грађана: грађана који нису само информисани и разумеју своје формалне грађанске одговорности, већ су и активни – способни да самостално учествују у животу својих заједница, своје земље и на глобалном нивоу, да активно учествују на начин који одражава њихову индивидуалност и помажу у решавању проблема. Све бројнији изазови захтевају снажна друштва, са компетентним – и према томе адекватно образованим/квалификованим – вођама и грађанима.

Људи који се баве образовањем су оптимисти. Уверени су да адекватним образовањем млади људи, али и појединци посвећени сталном учењу, могу стећи разумевање и могућности да утичу на развој својих заједница и планете у целини. Најбољи начин неговања активног грађанства је свакако кроз наставу у чијем центру је ученик, уместо наставе која заступа учење напамет и пасивно учење.

1.1 Ново схватање грађанства захтева нови облик образовања

Традиционални модели подучавања који се свде на пренос и памћење информација и садржаја нису довољни за стварање активног, информисаног и одговорног грађанства какво захтевају модерне демократије.

Оно што је потребно су нови облици образовања (учења и поучавања) који припремају ученике за стварно укључивање у друштво – облици образовања који су практични колико и теоретски, засновани на проблемима из стварног живота који утичу на живот ученика и заједнице у којој живе, а уче се кроз активно учешће у животу школе, као и кроз формални наставни план и програм.

Улога активног грађанина подудара се са улогом активног ученика. Концепт конструктивистичког учења пружа подршку наставницима и ученицима који се суочавају са проблемима који су за њих нови (в. Приручник I, 3. поглавље, одељак 4).

Потреба за пружањем наставе у чијем средишту је ученик представља значајан изазов за професију наставника. То изискује учење нових облика знања, развијање нових наставних метода, проналажење нових начина рада и стварање нових облика професионалних односа – како са колегама тако и са ученицима. Наглашава се подучавање засновано на актуелним збивањима пре него разумевање историјских система, критичко размишљање и подучавање вештина као и преношење знања, кооперативно учење и сарадња уместо изоловане припреме, професионална аутономија уместо зависности од диктата из једног центра. То захтева и промену начина на који схватамо учење, од поимања учења као процеса у чијем центру је наставник, до учења путем стицања искуства, учествовањем, истраживањем и разменом информација.

Дидактички модел у чијем средишту је наставник, којим доминира уџбеник и који је заснован на знању треба заменити моделом који истиче укључивање ученика, има шири распон метода подучавања и приступ заснован на стицању вештина. То је оно чему ово издање ЕДЦ/ХРЕ жели да допринесе.